

การบริหารการคลังของไทยได้ดำเนินมาเป็นเวลานานตั้งแต่สมัยสุโขทัย (พ.ศ. ๑๗๘๑ – ๑๙๘๑) เป็นต้นมา แต่ยังมีได้จัดตั้งหน่วยงานเพื่อทำหน้าที่นี้โดยเฉพาะ สภาพการปกครองของสุโขทัยเป็นแบบธรรมาธิปไตย คเณศธรรมเป็นหลักปฏิบัติ ได้แก่ ทศพิธราชธรรม ราชสังคหวัดฤ ราชจรรยาวัติ และพระจักรวรรดิวัตร ผู้ปกครองมีความใกล้ชิดกับราษฎร และเอาใจใส่ดูแลทุกข์สุขของราษฎรเยี่ยงบุตรของตน

ในสายตาชาวตะวันตก มองประเทศไทยใน สมัยนั้นว่า พุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในชีวิต ชาวสยาม เช่นพระเจ้าเจติยถือเป็นส่วนหนึ่งของ ทิวทัศน์ทุกหนทุกแห่ง

“การเดินทางทุกระยะ ๒ ไมล์จะไม่เห็นเจติย จะไม่เห็นเจติย และเจติยจะอยู่ในวัดเล็ก ๆ ซึ่งเป็นอาศรมของพระภิกษุ จากการที่กรุงสยาม เต็มไปด้วยเจติย และสิ่งของที่ประชาชนถวาย แก่พระภิกษุ ย่อมเป็นหลักฐานแสดงถึงความมี ศรัทธาอันแรงกล้าของชาวสยาม”

ชาวต่างประเทศได้สังเกตการครองจีวรของ พระภิกษุ ดังนี้

“พระภิกษุเดินด้วยเท้าเปล่า ศีรษะโกน เกือบเหมือนกับคนอื่น ๆ ครองจีวรทำด้วยผ้า ลินินสีเหลือง ซึ่งเป็นสีของพระเจ้าแผ่นดิน เมื่อ ออกบิณฑบาตจะอุ้มบาตรเหล็กเพื่อรับสิ่งที่มีผู้ มาถวาย และสะพายย่ามผ้าลินินทางไหล่ ด้านซ้าย”

ภาษาในสุโขทัยเท่าที่พบหลักฐานมีอยู่ ๒ ประเภท คือ จังกอปรและภาษาเขมร การเก็บภาษาของผู้ปกครองยึดหลักคุณธรรมโดยไม่ต้องการให้ราษฎรเดือดร้อน กล่าวคือไม่ให้เก็บมากเกินไป ให้เก็บเพียง ๑ ส่วนจากรายได้ ๑๐ ส่วน ที่ราษฎรหาได้ ถ้าราษฎรผู้ใดหาไม่ได้เลย ก็ไม่ให้เก็บ

สภาพการปกครองของไทยในสมัยอยุธยาเปลี่ยนแปลงไปจากสมัยสุโขทัย กล่าวคือเป็นแบบเอกราธิปไตย

พระมหากษัตริย์ทรงเป็นสมมติเทพต่างจากประชาชนสามัญ พระมหากษัตริย์เป็นทั้งเจ้าชีวิตของประชาชนและเจ้าแผ่นดิน มีพระราชอำนาจเป็นล้นพ้น แต่การที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ทำให้พระองค์มีพระทัยเมตตา ทรงทำทาน รักษาศีล และยึดมั่นในธรรมะ จึงมีพระราชจริยวัตรที่เหมาะสมและยุติธรรม การที่สภาพการปกครองเปลี่ยนแปลงไปเช่นนี้ทำให้พระองค์ต้องแยกออกมาจากกลุ่มชน มักจะประทับอยู่แต่ในพระราชวัง ราษฎรจะมองพระมหากษัตริย์ไม่ได้ ส่วนราษฎรก็ต้องให้แรงงานถวายต่อกษัตริย์ตามกำหนดเวลา ความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับประชาชนจึงห่างเหินมาก

ขุนนาง ไพร่และทาส

แผนที่อาณาจักรกรุงสุโขทัย (สีเหลือง)
สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช

รัฐบาลมีรายได้จาก **ส่วยสาอากร** หรือที่เรียกกันในปัจจุบันว่า **ภาษีอากร** ๔ ชนิด ได้แก่ **จังกอปร** **อากร** **ส่วย** และ **ฤชา** ในสมัยอยุธยาตอนต้น ได้มีการจัดระเบียบการปกครองฝ่ายพลเรือนเป็น ๔ แผนก เรียกว่า **จตุสดมภ์** ซึ่งประกอบด้วย **กรมเมือง** **กรมวัง** **กรมพระคลัง** และ **กรมนา** โดยกรมพระคลังทำหน้าที่รักษาราชทรัพย์ผลประโยชน์ของบ้านเมือง มีขุนคลังเป็นหัวหน้าบังคับบัญชา และมีพระคลังสินค้าเป็นที่เก็บและรักษาส่วยสาอากร

ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. ๑๙๙๑ – ๒๐๓๑) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปรับปรุงแก้ไขระบบราชการวางระเบียบการคลังการส่วยสาอากรและเศรษฐกิจให้รัดกุมทันสมัย ให้ตราพระราชบัญญัติทำเนียบราชการ โดยแบ่งราชการออกเป็นฝ่ายทหารและพลเรือนซึ่งใช้มาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ฝ่ายทหารมี **สมุหพระกลาโหม** เป็นหัวหน้าดำรงตำแหน่งอัครมหาเสนาบดี ฝ่ายพลเรือนมี **สมุหนายก** เป็นหัวหน้าดำรงตำแหน่งอัครมหาเสนาบดีเช่นเดียวกัน และมีตำแหน่งเสนาบดีอีก ๔ ตำแหน่ง คือ

๑. **เสนาบดีกรมเมือง** บังคับบัญชาการรักษาพระนครและความนครบาล
๒. **เสนาบดีกรมวัง** บังคับบัญชาการที่เกี่ยวกับพระราชสำนักและพิจารณาคดีความของราษฎร
๓. **เสนาบดีกรมพระคลัง** บังคับบัญชาเกี่ยวกับการจัดการรักษาพระราชทรัพย์ที่ได้จากส่วยสาอากรและ บังคับบัญชากรมท่าซึ่งเกี่ยวกับการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ และยังมีหน้าที่เกี่ยวกับกรมพระคลังสินค้าการค้าสำเภาของหลวงด้วย
๔. **เสนาบดีกรมนา** บังคับบัญชาการเกี่ยวกับเรื่องนาและสวน การเพาะปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหาร

สำหรับด้านการติดต่อค้าขายกับต่างชาติมีมาแต่ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี สมัยนั้นมิได้เรียก "กรมเจ้าท่า" แต่เรียก **เจ้าภาษี** บ้าง **นายด่าน** บ้างและ **นายขนอม** ตลาคบ้าง ซึ่งทั้งหมดทำหน้าที่บังคับการจอดสมเรือค้าขาย เก็บค่าธรรมเนียมเรือค้าขายที่เข้าและออกราชอาณาจักร โดยอยู่ในความปกครองบังคับบัญชาของกรมพระคลัง ส่วนคำว่า "กรมท่า"

ส่วนราชการที่มีแต่สมัยอยุธยา

คลังหลวง กรุงศรีอยุธยา

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี (พ.ศ. ๑๘๙๓-๒๓๑๐) ประเทศไทยมีการติดต่อค้าขายทางเรือกับต่างชาติ ทางชาติตะวันตกก่อน เช่น จีน และแขก
ชาติตะวันตกมีโปรตุเกสเป็นชาติแรก ต่อมา มี สเปน ฮอลันดา ญี่ปุ่น อังกฤษ เดนมาร์ก
และฝรั่งเศสเข้ามาติดต่อค้าขายตามลำดับการค้าขายกับต่างชาติอยู่ในความควบคุมดูแลของกรมพระคลังสินค้า
ซึ่งเป็นหน่วยงานหลวงเพื่อผูกขาดสินค้าบางอย่างเป็นสินค้าต้องห้ามไม่ให้พ่อค้าประชาชนซื้อขายกันโดยตรง นอกจากนี้พระคลังสินค้ายังมีหน้าที่เรียกเก็บค่าธรรมเนียม
เรือสินค้าต่างชาติ ค่าภาษีสินค้าและค่าธรรมเนียมเข้าออก แม้ว่าอาณาจักรอยุธยาจะสามารถหารายได้มาเจือจุนบ้านเมืองจากหลายทาง
แต่กลับได้รับผลประโยชน์รายได้ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วยนัก เพราะมีการรั่วไหลกันมาก อันเนื่องมาจากการทุจริตของหลายฝ่าย เช่น การทุจริตของเจ้าพนักงานในสมัยนั้น
ซึ่งมีวิธีฉ้อโกงหลวงหลายรูปแบบ การไม่ยอมเสียอากรของฝ่ายราษฎรตลอดจนความบกพร่องของกฎหมาย เป็นต้น
ซึ่งอันที่จริงกฎหมายอยุธยา มีบทลงโทษผู้กระทำผิดเหล่านี้ไว้ตั้งแต่ชั้นภาคทัณฑ์ ขึ้นปรับ ขึ้นประจาน ขึ้นจ่งจำและขึ้นประหารชีวิตตัดคอ ธิราชบาตร[1]
ระทำความดี ชื่อสัตย์ในหน้าที่ด้วยการให้รางวัลจากหลวงด้วย

แผนที่อาณาเขตกรุงศรีอยุธยา (สีเหลือง)
สมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ชาวต่างชาติได้บันทึกถึงความมั่งคั่งของพระคลังในสมัยอยุธยาไว้ว่า

...น้อยนักที่จะมีพระมหากษัตริย์ทางภาคบูรพาทิศพระองค์ใด ซึ่งครองราชย์อยู่ในปัจจุบันนี้ที่ จะทรงสมบูรณ์ด้วยพระราชทรัพย์เทียบเท่าพระเจ้ากรุงสยาม
ไม่เพียงแต่พระองค์จะทรงครอบครองทรัพย์สิ้นส่วนพระมหากษัตริย์ที่ตกทอดมาทุกชั้นพระราชวงศ์เท่านั้น หรืออีกนัยหนึ่งว่า ที่ได้สะสมมาเป็นเวลาร่วม ๒๐๐ ปี

ขบวนแห่พระราชทูตไทยเข้าเฝ้าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส

มีคณะเอกอัครราชทูตจากกรุงสยามหลายคณะไปเจริญสัมพันธไมตรี
ยังประเทศฝรั่งเศส เอกอัครราชทูตคนแรกคือ พระยาพิพัฒน์โกศา พร้อม
ด้วยเลขานุการสองคน ได้เดินทางโดยทางเรือไปยังฝรั่งเศสในปี พ.ศ.
๒๒๒๕ สมเด็จพระนารายณ์ทรงมุ่งหวังว่า คณะทูตนี้คงจะสามารถทำ
ความตกลงทางการค้ากับฝรั่งเศสได้ แต่บังเอิญเคราะห์ร้ายเรือที่นำคณะ
ทูตดังกล่าวได้เกิดอัปปางในทะเลเสียก่อน

และอีกตอนหนึ่งว่า...พระมหากษัตริย์มีพระราชทรัพย์อยู่ ๘ หรือ ๑๐ ท้องพระคลัง ที่มีทรัพย์สินอันล้ำค่ายิ่งกว่าท้องพระคลังอื่นๆ ในห้องหรือท้องพระคลังแห่งหนึ่งมีให้เป็นอันมากตั้งเรียงสลับซับซ้อนอยู่จนถึงหลังคา เต็มไปด้วยเงินเหรียญบาทและทองคำแท่ง ส่วนใหญ่เป็นนาถ (Tambac) อันเป็นส่วนผสมของโลหะหลายชนิดถลุงให้บริสุทธิ์ขึ้น ซึ่งในประเทศไทยถือกันว่ามีค่ากว่าทองคำเสียอีก แม้จะไม่สุกใสเท่าก็ตาม.....

ท้องพระคลังอีกแห่งหนึ่งเต็มไปด้วยดาบญี่ปุ่น ดีด้วยเหล็กเนื้อดี อาจฟันแทงเหล็กให้ขาดสะบั้นได้โดยง่ายตาย แล้วก็ไม่กฤษณา กะลำพัก ชะมดเขียง และเครื่องกระเบื้องชุดลายครามจากเมืองจีนเป็นอันมาก กับผ้าแพรพรรณอย่างดีทำในชมพูทวีป และในยุโรปและเครื่องกระเบื้องเคลือบชนิดบางกลางชนิด ซึ่งเมื่อใส่ยาพิษลงไปแล้วก็จะแตกทันที สรูปแล้ว เราไม่อาจที่จะบอกได้ถูกต้องว่า มีสิ่งอันล้ำค่าหาได้ยากและน่าเห็นน่าชมเชยมากมายสักเท่าไรในท้องพระคลังอื่นๆ

กรุงศรีอยุธยาสมัยพระนารายณ์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๒๐๖
ภาพวาดโดยชาวตะวันตก แสดงให้เห็นถึงวัดวาอาราม
และสถานที่สำคัญของยุคสมัย

ความเสียหาย..หลังเสียกรุง

ในสมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานี (พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๓๒๕) ภายหลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาจากการรุกรานของพม่าเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๑๐ พระเจ้าตากสินทรงมีพระวิริยะอุตสาหะและความอดทนเป็นอย่างยิ่งกว่าจะกอบกู้บ้านเมืองและตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานีใหม่ที่มั่นคงได้

เนื่องจากระบอบบ้านเมืองได้รับความเสียหายทุกด้านไม่ว่าจะเป็นไร่นาสาโท แรงงาน หรือทรัพย์สินต่างๆ ทั้งที่เป็นของฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักร ก็ถูกทำลายเสียสิ้น หลักฐานของบาทหลวงชาวฝรั่งเศสบันทึกว่า

...พวกพม่าเข้าศึกได้เอาไฟเผาสถานที่บางกอก และทำลายป้อม ทั้งเผาสวนและปล้นบ้านเรือนไม่เว้นเลย ตลอดตั้งแต่ท่าเรือจอดจนถึงخانพระนคร... มีหน้าข้าพพม่ายังคงคอยรังควานไม่ให้ราษฎรไทยทำมาหากิน และออกคำสั่งห้ามราษฎรทำการเพาะปลูกอีกด้วย...เมื่อพม่าเข้ากรุงได้แล้วนั้น พม่าได้เอาไฟเผาบ้านเรือน ทำลายข้าวของต่างๆ อยู่ ๑๕ วัน และได้ฆ่าผู้พ้นคนไม่เลือกว่า คนมีเงินหรือไม่มีเงิน ก็ฆ่าฟันเสียสิ้น แต่พวกพม่าพยายามฆ่าพวกพระสงฆ์มากกว่า และได้ฆ่าเสียนับจำนวนไม่ถ้วน ข้าพเจ้า (ผู้บันทึก) เองได้เห็นพม่าฆ่าพระสงฆ์ในตอนเช้าเวลาเดียวเท่านั้นกว่า ๒๐ องค์ เมื่อพม่าได้เผาบ้านเรือนในพระนคร ตลอดจนพระราชวังและวัดวาอารามหมดสิ้นแล้ว พวกพม่าจึงเตรียมการที่จะยกทัพกลับไป...

นอกจากนี้การสูญเสียแรงงานชาวไทยก็ยังมีเหตุมาจากการกวาดต้อนคนไทยไปเป็นเชลย กล่าวคือ พม่าพยายามที่จะจับเอาคนดีมีฝีมือทางการช่างทุกแขนงไปเป็นเชลย ทำให้เกิดความขาดแคลนช่างหลายสาขาเมื่อถึงรัชสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ข้าพเจ้าว่านั่น พม่ายังปล้นเอาของในท้องพระคลัง ซึ่งในพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขาได้บรรยายไว้ว่า

...เนเมียวกับนายกองทั้งปวงก็ให้ขนเอาปืนใหญ่ในพระนคร ได้ปืนใหญ่ร้อยพันสองร้อยเศษ ปืนกลับเป็นหลายหมื่น

เอาลงบรรทุกเรือกับทั้งขุนนางแลครอบครัวราษฎรชายหญิงประมาณสามหมื่นเศษ ที่หนีไปซ่อนอยู่ในป่าดง และไป ณ หัวเมืองต่างๆ ก็เป็นอันมาก และได้พระราชทรัพย์ในท้องพระคลังและสิ่งของทองเงินต่างๆ ก็มาก ที่ยักย้ายทรัพย์สิน สิ่งสินลงเรือนซ่อนฝังไว้ พม่าก็เขียนดีและอย่างเร่งเอาทรัพย์ให้นำชุดเอาสิ่งของทองเงินได้บ้างไม่ได้บ้าง และฆ่าฟันตายเสียก็มากกว่า แล้วพม่าเอาเพลิงสุ่มหลอมเอาทองคำซึ่งแม่หุ้มพระองค์พระพุทธรูปยืนใหญ่ ในพระวิหารหลวง วัดพระศรีสรรเพชญ์คารามนั้น ขนเอาเนื้อทองคำไปทั้งสิ้น...

จะเห็นว่า การกระทำของพม่าครั้งนั้น ได้สร้างความพินาศทางเศรษฐกิจให้กับเมืองไทยอย่างใหญ่หลวง เป็นเหตุให้ผู้คนเกิดความอดอยากยากแค้นและล้มตายลงจากการอดอาหาร ดังปรากฏหลักฐานในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาว่า
ตาย ึ่งเรียจาดอยนั้น เผาเสียให้สิ้น แล้วประทานบังสุกุลทาน...

กล่าวได้ว่า เมืองไทยในครั้งนั้นต้องสูญเสียคนประมาณสองแสนเศษ ทั้งตายด้วยอาวุธและป่วยไข้อดไข้ตาย นอกจากหลักฐานของบาทหลวงชาวฝรั่งเศสที่เห็นเหตุการณ์ในขณะนั้น เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๓๑๒ ได้บันทึกถึงความยากจนอดอยากของคนไทยในขณะนั้นไว้ตรงกันว่า

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี
พระเจ้าตากสินมหาราช

พระเจ้าตากสินทรงเป็นกษัตริย์ที่ขึ้นครองราชย์ในขณะที่บ้านเมืองประสบกับความพินาศทางเศรษฐกิจอย่างใหญ่หลวง ดังนั้นพระองค์จึงทรงมีภาระอันหนักหน่วงที่จะต้องดูแลราษฎรให้ได้รับความร่มเย็น ในขณะที่เดียวกันก็ต้องคอยขับไล่พม่าข้าศึกที่คอยรบกวนอยู่เสมอมิขาด สิ่งที่พระองค์ปฏิบัติอย่างเร่งด่วนคือ ทรงแจกอาหาร สงเสริมการทอผ้า เพิ่มแรงงานและส่งเสริมการค้า โดยมีได้ทรงย่อท้อแต่อย่างใด ดังข้อความในพระราชพงศาวดารว่า
...ทรงพระกรุณาให้แจกจ่ายอาหารแก่ราษฎรทั้งหลายซึ่งอดไขอณาณาทั่วสี่มาณฑล เคลื่อนกล่นกันมารับพระราชทานมากกว่าหมื่น บรรดาข้าราชการฝ่ายทหาร พลเรือน ไทย จีนทั้งปวงนั้น ได้รับพระราชทานข้าวสารเสมอคนละถัง กินคนละยี่สิบวัน ครั้งนั้นยังหาผู้ใดทำไร่นาไม่ อาหารกันดารนัก และสำเนาบรรทุกข้าวสารมาแต่เมืองพุทไธมาศจำหน่ายถึงละสามบาท สี่บาท ห้าบาทบ้าง ทรงพระกรุณาให้ซื้อแจกคนทั้งปวง โดยพระราชอุตสาหะโปรดเลี้ยงสัตว์โลก พระราชทานชีวิตมิให้อาลัยแก่พระราชทรัพย์แล้วแจกจ่ายเสื้อผ้า เงินตราแก่ไพร่ฟ้าประชาชนจกนับมิได้...และในพระราชพงศาวดารกล่าวอีกว่า ใน พ.ศ. ๒๓๑๓ ...
ครั้งนั้นชาวแพงถึงเกวียนละสามชั่ง ด้วยเดชพระบรมโพธิสมภารบันดาลให้กำปั่นข้าวสารมาแต่เกาะทิศได้เป็นหลายลำ ในขณะที่จกยทที่พึ่งพระกรุณาฯ ให้รอที่พอยู่ แล้วให้จัดซื้อแจกจ่ายให้พลกองทัพจนเหลือเพื่อแล้ว ได้แจกจ่ายแก่สมณชีพราหมณ์ยากจนพิท และครอบครัวบุตรภรรยาข้าราชการทั้งปวงทั่วกัน...พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงกังวลพระทัยเรื่องนี้ถึงกับทรงเคยตรัสไว้ว่า “บุคคลผู้ใดเป็นอาทิจือเทวดา บุคคลผู้มีฤทธิมาประสิทธิ์มากระทำให้ชาวปลาอาหารบริบูรณ์ขึ้น ให้สัตว์โลกเป็นสุขได้ แม้นผู้นั้นจะปรารถนาพระพาทาแห่งเราข้างหนึ่ง ก็อาจตัดบริจาคแก่ผู้นั้นได้

”

ครั้งบ้านเมืองว่างจากสงคราม พระองค์ก็ชักชวนให้ราษฎรทำนาทำไร่และค้าขายตามปกติ ทำให้ข้าวปลาอาหารค่อยบริบูรณ์ขึ้น และมีอาหารพอที่จะบำเพ็ญกุศล พระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายก็ได้รับบิณฑบาตกันถ้วนหน้า ในการเตรียมที่ไว้สำหรับทำนาก็เพื่อจะได้มีข้าวไว้ใช้ในยามสงครามได้อีกด้วย ดังจะเห็นได้จากในโอกาสที่ได้กระทำกรณานาพระนครขึ้นใหม่

...ให้ชุดที่สวนเดิมเป็นที่ตั้งน่านอกคูเมืองทั้งสองฟาก ให้เรียกว่า ทะเลตม ไว้สำหรับจะได้นำนาใกล้พระนคร แม้นมาตราว่าจะมีทัพศึกสงครามมา จะได้อาศัยเป็นที่ทำเลที่ตั้งค่ายต่อรบข้าศึกถนัด...

ในโอกาสที่แม่ทัพนายกองหมดภาระศึกสงครามคราวใด พระองค์ก็จะโปรดให้คุมไพร่พลทำนาทันที เพื่อจะได้มีเสบียงอาหารไว้ใช้ในพระนครต่อไป

ตั้งเมื่อครั้งเสร็จศึกพม่าเมืองถลางปี พ.ศ. ๒๓๑๙ พระองค์โปรดให้กองทัพกลับลงมายังพระนครพร้อมกัน แล้วโปรดให้เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์

พระยารัตนาทมิฬไพร่พลทั้งปวงตั้งทำนา ณ ทะเลตมฟากตะวันออกของกรุงธนบุรี และทุ่งบางกะปิ สามเสน ให้พระยายมราช

พระยาราชสุภาวดีคุมไพร่พลทั้งปวงตั้งทำนา ณ ทะเลตมฟากตะวันตก และกระทุ่มแบน หนองบัว

แขวงเมืองนครไชยศรีสำหรับทะเลตมฟากตะวันออกของกรุงธนบุรีนั้นได้กลายเป็นแหล่งทำนาที่ดีที่สุดของเมืองไทยไป ดังที่กรมหลวงพิชิตปรีชากรทรงกล่าวไว้ว่า

“เฉพาะแต่ภายในพระราชอาณาเขตแล้ว ไม่มีที่นาใดจะดีกว่าเนื้อที่ที่ทุ่งทะเลตมแถบที่กรุงเทพฯ ตั้งอยู่ทุกวันนี้ การที่เป็นดังนั้นก็ไม่ต้องสงสัยในความรู้

และความฉลาดในการปลูกสร้างของท่านผู้ดำริการตั้งพระนคร...”

ในครั้งนั้นอาศัยทางน้ำเป็นเส้นทางในการคมนาคม ขนส่ง และการค้าขาย ซึ่งบาทหลวงชาวฝรั่งเศสได้บันทึกไว้ว่า

ที่การค้าขายกระตือรือร้นนั้นก็เพราะคนจีนมีบทบาทนั่นเอง ดังข้อความที่ว่า

...การที่ประเทศสยามกลับตั้งตัวได้เร็วเช่นนี้ ก็เพราะความขยันหมั่นเพียรของพวกจีน ถ้าพวกจีนไม่ใช่เป็นคนมักได้แล้ว

ในเมืองไทยทุกวันนี้คงจะไม่มีเงินใช้เป็นแน่ เพราะพวกพม่าได้ขนไปจนหมดสิ้น เพราะฉะนั้นการที่ได้มีการค้าขายกันในทุกวันนี้

ก็เป็นด้วยพวกจีนได้ไปเที่ยวขุดเงินทองที่ฝังไว้...

ด้านการค้ากับต่างประเทศนั้น พระองค์ทรงพยายามฟื้นฟูกับประเทศที่เคยค้าขายด้วยกันมาตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี

แต่ก่อนอื่นพระองค์ทรงดำเนินภารกิจสำคัญกลับคืนมา โดยกรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองท่าสำหรับเรือมาจากเมืองจีน ญี่ปุ่น ญวน เขมร

หมู่เกาะอินเดียตะวันออกและเมืองในคาบสมุทรมลายูที่มีเมืองท่าตั้งอยู่ตามอ่าวไทย สำหรับเมืองท่าอีกแห่งหนึ่งคือเมืองถลาง

ซึ่งแม้จะเป็นรองจากเมืองมะริดที่ถูกพม่าครอบครองไปแล้วเนื่องจากอยู่ห่างไกลจากกรุงเทพ แต่ก็สามารถดึงดูดพ่อค้าต่างชาติมากกว่าเมืองอื่นๆ ในไทย

จึงใช้รองรับเรือที่มาจากทวีปยุโรป อิหร่าน อินเดีย ยะไข่ มอญ และเมืองในคาบสมุทรมลายู

ครั้งนั้นประเทศจีนเป็นประเทศที่ไทยติดต่อค้าขายด้วยมากที่สุด และพ่อค้าจีนก็เข้ามาค้าขายทางหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออก เช่น ตรวดและจันทบุรี

และเมื่อตั้งกรุงธนบุรีขึ้นก็มีเรือสำเภาจีนเข้ามาค้าขายในกรุงธนบุรีอยู่ตลอดรัชกาล พระองค์ทรงสนับสนุนและอุปการะชาวจีนให้เข้ามารับราชการเป็นจำนวนมาก

และให้เข้ามาทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการค้าสำเภาอีกมาก ส่งเสริมให้ไปค้าขายกับต่างประเทศในนามของพระมหากษัตริย์

และด้วยวิธีนี้จึงเป็นทางนำรายได้หลักเข้าสู่ประเทศได้มากกว่าการเก็บภาษีอากรจากราษฎรในยามที่ต้องฟื้นฟูบ้านเมือง

ตลอดรัชกาลของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีแทบจะหาเวลารว่างจากศึกสงครามไม่ได้เลย ราษฎรต้องถูกเกณฑ์ไปสงครามอยู่เกือบตลอดเวลา

จึงแทบไม่มีเวลาประกอบอาชีพ แม้ว่าพระองค์จะทรงพยายามแก้ไขภาวะการทางด้านเศรษฐกิจอย่างเต็มที่ แต่ถึงกระนั้นสภาพทางการค้าขายก็ยังไม่เจริญเท่าที่ควร

กระทั่งถึงปลายรัชกาลสภาพทางเศรษฐกิจจึงเริ่มดีขึ้น เหตุสำคัญก็เนื่องจากร้างจากสงคราม พมามีได้กลับมาก่อวุ่นอีก

(ภาพ) ที่้องพระ เจ้ากรุงธนบุรี ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เป็นช่วงพื้นฟูบ้านเมืองที่ย่อยยับไปในคราวสงครามเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ ๒ ที่้องพระโรง ณ กรุงธนบุรี จึงสร้างขึ้นอย่างเรียบง่าย กะทัดรัด เพียงเพื่อใช้งานตามความเหมาะสม

คลังหลวง กรุงธนบุรี

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงดำเนินวิธีการต่างๆ เพื่อหารายได้มาค้ำจุนประเทศ พอดีจะสรุปได้ดังนี้

- ๑ **ทรงใช้จ่ายอย่างประหยัด** ตามปกติพระมหากษัตริย์จะทรงสร้างพระมหาปราสาทให้สมเด็จพระเกียรติยศพระเจ้าแผ่นดินเมื่อขึ้นครองราชย์ พระองค์ก็ทรงตัดพระทัยไม่สร้าง และ การสร้างวัดใหม่ตามธรรมเนียมของกษัตริย์ไทยสมัยก่อน ก็ทรงไม่ทำตาม กล่าวได้ว่า ทรงพยายามใช้จ่ายอย่างประหยัดที่สุด และเป็นเหตุหนึ่งที่ช่วยฟื้นฟูการเงินการคลังของไทยให้กลับมั่นคงภายในเวลาไม่ช้า
- ๑ **ทรงกำชับการเก็บเงินเข้าพระคลังหลวงอย่างเข้มงวด** โดยทรงแต่งตั้งขุนนางผู้ใหญ่ออกไปควบคุมและเร่งรัดการเก็บส่วยสาอากรตามหัวเมืองให้ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย และไม่ให้ติดค้างหลายๆ ปีเหมือนอย่างแต่ก่อน
- ๑ **ทรงเก็บอากรชนิดใหม่คือเก็บค่าธรรมเนียมขุดทรัพย์ที่ไม่มีเจ้าของ** ซึ่งเกิดขึ้นจากราชฎาสัมัยกรุงแตกจำต้องหลบหนีเข้าศึกเพื่อเอาตัวรอด ครั้นจะหอบเงินทองติดตัวไปด้วยก็กลัวจะหนีไม่รอด ทั้งกลัวโจรผู้ร้ายจะแย่งชิง จึงใช้วิธีเอาทรัพย์เงินทองของมีค่าฝังดิน เมื่อเข้าศึกยกกลับไปแล้วจะได้กลับมาขุดเอาคืน แต่ก็มิ่จำนวนไม่น้อยที่จำที่ซ่อนไม่ได้เพราะพม่าเผาบ้านเรือนเสียเหี้ยนเตียน จนไม่รู้ว่บ้านของตนอยู่ตรงไหน บางคนก็ถูกจับเป็นเชลย และบางคนก็ล้มตายในระหว่างที่หนีเข้าศึก จึงมีทรัพย์สิ้นตกค้างอยู่ใต้ดินเป็นอันมาก พวกนายทุนบางคนจึงประมูลเงินให้แก่รัฐบาลเป็นเงินก้อน เพื่อขอสิทธิผูกขาดเก็บค่าธรรมเนียมจากผู้ประสงค์จะขุดทรัพย์ที่ยังซ่อนไว้ รัฐบาลกำลังต้องการได้เงินเข้าท้องพระคลัง จึงยอมให้มีนายอากรผูกขาด

คลังหลวง..พระราชทรัพย์กษัตริย์

พระคลังสินค้า เป็นคลังสินค้าของหลวง เริ่มปรากฏหลักฐานว่ามีกรมพระคลังสินค้าตั้งแต่สมัยพระเจ้าทรงธรรมแล้ว (พ.ศ. ๒๑๕๔-๒๑๗๑) มีหน้าที่หลักคือเป็นที่เก็บรักษาสิ่งของและซื้อขายสินค้ากับชาวต่างประเทศ ส่วนอีกพระคลังหนึ่งนั่นคือ **พระคลังมหาสมบัติ** บางทีก็เรียกกันว่า **พระคลังหลวง** มีหลักฐานปรากฏในกฎหมายสมัยอยุธยา กฎหมายอาญาหลวง อาญาอาญา บพที่ ๒ ว่า ผู้ใดบังอาจลักพระราชทรัพย์ในพระคลังหลวง นอกพระคลังหลวงให้ลงโทษ ๔ สถาน คือ บั่นคอริบเรื่อน เอาแม่พระว่านห้วยัดปาก ธิบราชบาตรแล้วเอาตัวลงญ่าช่าง ไหมจตุรคุณแล้วเอาตัวออกจากราชการ ไหมทวิคูน ทวนด้วยลวดหนัก ๕๐ ที่ ๒๕ ที่แล้วใส่คู่วัว จำไวแล้วถอดเสียเป็นไพร่ ภาคทัณฑ์ไว้ ในกฎหมายอาญาหลวงบพที่ ๑๒๓ ยังมีสำนวนกล่าวด้วยว่าแก้วฤาจะรู้หมองทองฤาจะรู้เศร้า พระราชทรัพย์ของพระผู้เป็นเจ้าจริงกาล นานเข้าเท่าใดบสูญ เป็นที่มาของข้อความที่ว่า สิ้นทรัพย์ของหลวง ตกน้ำไม่ไหลตกไฟไม่ไหม้

ตามโบราณราชประเพณีเท่าที่ปรากฏ พระราชทรัพย์ในพระคลังมหาสมบัติซึ่งหมายถึงเงินผลประโยชน์รายได้แผ่นดินทั้งหมด เป็นพระราชทรัพย์ของพระมหากษัตริย์ด้วย หลักฐานยืนยันถึงความจริงข้อนี้คือคำกราบบังคมทูลของเสนาบดีจตุสดมภ์ทั้ง ๔ เป็นธรรมเนียมเมื่อแรกขึ้นราชภิษกของพระเจ้าแผ่นดิน โดยกราบบังคมทูลถวายสรรพรราชสมบัติทั้งปวงของแผ่นดินที่อยู่ในหน้าที่ดูแลรักษาของตน ดังความตอนหนึ่งว่า

“...ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทฯ ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานทูลเกล้าฯ ถวาย เครื่องพระพัทธยากรราชสมบัติทั้ง ๑๒

(ภาพ) **กฎหมายตราทศดวง** เริ่มใช้ในสมัยอยุธยา แบ่งออกเป็นฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายตุลาการ และแบ่งอำนาจออกเป็น ๒ ฝ่ายใหญ่ ๆ นั่นคือ ฝ่ายทหารควบคุมอำนาจโดยสมุหพระกลาโหม และฝ่ายพลเรือนควบคุมอำนาจโดยสมุหนายก โดยขึ้นตรงกับกษัตริย์ ส่วนกฎหมายมีกร ใช้อยู่ ๔ ฉบับอันได้แก่ กฎหมายว่าด้วยการเทียบศักดินา กฎหมายลักษณะอาญาหลวง กฎหมายลักษณะอาญาขบถศึก กฎมณเฑียรบาล

ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 ทรงโปรดให้มีการรวบรวมและตรวจชำระกฎหมายครั้งใหญ่ กฎหมายเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นกฎหมายในสมัยอยุธยา ที่กระจัดกระจาย ซ้ำรูด หรือสูญหาย เมื่อคราวเสียกรุงครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2310

[1] รวบรวมทรัพย์สินของคนที่ต้องพระราชอาญาเข้าเป็นของหลวง

โบราณถือว่า เงินพระคลังมหาสมบัติเป็นพระราชทรัพย์ของพระเจ้าแผ่นดินแล้วแต่จะใช้จ่ายในการพระองค์หรือในการแผ่นดินได้ตามพระราชอัธยาศัย มิได้แบ่งว่าเป็นเงินในพระองค์หรือเงินแผ่นดิน พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจในการสั่งเบิกจ่ายเพื่อใช้สอยในกิจการต่างๆ ทั้งปวงได้โดยลำพังพระองค์เอง การแบ่งสรรรายได้แผ่นดินเพื่อนำไปใช้จ่ายในส่วนต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นส่วนราชการแผ่นดินหรือส่วนพระองค์ เป็นพระบรมราชวินิจฉัยของพระมหากษัตริย์เป็นสำคัญ เพราะสมบัติแผ่นดินในเวลานั้นคือ “ราชสมบัติ” ซึ่งหมายถึง พระเจ้าแผ่นดินทรงเป็นเจ้าของพระราชทรัพย์ทั้งปวงในแผ่นดิน

เมื่อสมบัติทั้งปวงใน “พระคลังหลวง” เป็นพระราชทรัพย์ของพระมหากษัตริย์เช่นนี้

จึงเป็นภาระหน้าที่อันสำคัญของพระองค์ในการจัดหาทรัพย์สมบัติเข้าสู่คลังหลวง การใช้จ่ายออกไปเพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขราษฎร เพื่อการพัฒนาบ้านเมืองและศาสนา ตลอดจนการจัดสรรพระราชทรัพย์ส่วนหนึ่งเก็บรักษาไว้เป็น “ทุนสำรอง” ของแผ่นดินเพื่อเป็นหลักประกันบ้านเมืองในยามฉุกเฉิน

เป็นการเก็บรักษาเพื่อความไม่ประมาทในสถานการณ์บ้านเมืองซึ่งมักไม่แน่นอน เช่น ภัยจากการศึกสงคราม โรคภัยไข้เจ็บระบาด ความไม่แน่นอนของฤดูกาล พืชพันธุ์ธัญญาหารเสียหาย เป็นต้น

จึงมีความจำเป็นต้องเก็บรักษาทุนสำรองไว้อย่างมั่นคงมากบ้างน้อยบ้างหรือบางครั้งก็หมดสิ้นไปตามความรุนแรงของสถานการณ์จำเป็นต้องสละทุนสำรองในคลังหลวงออก ึ่งพระองค์ก็ทรงเริ่มต้นเก็บหอมรอมริบสะสมขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง

* เปรียบเงินเก็บในคลังหลวง เป็นทุนสำรองโ่งที่ 1

ด้วยความสำคัญต่อความมั่นคงของบ้านเมืองเช่นนี้เองทำให้พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ในอดีตทรงจำเป็นต้องเก็บรักษาเป็น “ทุนสำรอง” ไว้อย่างมั่นคงและสืบทอดต่อเนื่องกันมาจนแล้ววุ่นเล่าทุกยุคสมัยตั้งแต่สมัยสุโขทัย อโยธยา ธนบุรี กระทั่งถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระมหากษัตริย์ทรงเก็บรักษาพระราชทรัพย์ตามหลักการและเจตนารมณ์เช่นนี้ตลอดมา